

Министерство образования и науки Республики Ингушетия

ГБОУ "СОШ №28 МР с.п. Южное"

СОГЛАСОВАНО

Зам.директора по УВР

_____ Мальсагова А.М.

УТВЕРЖДЕНО

Директор школы

_____ Гатиева М.Б.

«___» ___ 2022 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родной (ингушский) язык»

для обучающихся 5-9 классов

Учитель: Цороева Т.М-Б.

2022-2023 учебный год

5-ча классе г1алгай метта грамматиках йола балха программа

Кхетама каьхат

Таханарча денна хьехархошта хьалхашка докхий декхараш латт. Уж да хьалкхувш йоага техье эздел долаш, г1улакхаца, нахаца товш, 1имерза, ший моттиг далаца ховш, Даьхе а кьам а, шийна хьалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хьакъехьа кьахьегаш, дийша, 1илман лардаш 1омаь, вахаре царех пайда эца ховш хьалкхейр.

Наьна мотт Томабар, грамматика хар боккха лоархам болаш да дешархой кхетам дег1абоалабара, х1ана аьлча мотт Томабарца кхетаю метта хозал, из б1аьхий хилар, кхыча кьамий мотт а дикага кхетабу бераша, цар культура Йовз а новкъостал ду.

Наьна метта урокаш т1а дешархоша г1алг1ай метта грамматически лардаш Томаю, кьамаьл шаьрдара балхаш а ду.

Ер программа оттаяь я 5-9 классашта лаьрха йолча республикански программа ларда т1а. Автор Л.Б.Зязикова. Магас. 2011, «Галгай метта грамматика» учебник И.А. Оздоев, Р.И.Оздоев 8 класс». Магас. 2011.

5-9 классашка г1алгай мотт хьехар д1адолалу юххьанцарча классашка Томадаьр кердадакхарца, дахо Томадер хьалха омаданца дувзаш дахьо.

8-9 классашка синтаксиси стилистики 1омаю. Цу даькье дешархой дика кхеташ хила беза предложенешта юкьерча дешай мел долча бувзамех.

Программо хьакъоастадаьд Галг1ай метта грамматика чулоацам к1оаргага дешархошта Томабара, эшаш дола декхараш наькьаши:

Грамматика Томаеш дешархой ха декхарийла ба деша лард, чаккхе, овла, дешхьалхе, суффикс, уж яздара бокьонаш; кьамаьла доакьош, цар нийсаяздара бокьонаш; предложеней тайпаш, предложеней чура дешай бувзам, предложене маженаш. Берашта ха деза дош мишта хьахиннад, из Малага кьамаьла дакьа да...кьамаьла навькаш.

Цхьайолча моттигашка интонаци теркальяр-хиланза даргдоацачарех да, хана аьлча из теркал ца йича, малага хьарак оттаде деза ховргдоацандаь. Иштта из теркаьярца увттаду предложени кхоачалуча т1адам, хаттара е айдара хьарак, предложенена юкье тадерзара техьа, айдардеша т1ехьа, а... яхача дешашта техьа- запятойш а, айдара хьаракаш а.

Дешархой культура лакхьари 1 омадаьчун дег1айоалаяри хила деза хара урока. Из болх дахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашьярца. Дешархоша шерра пайда эца беза гонахьа долча бакьдолцох, вахаре

шоашта дайначох а, довзачох а, школе а, цага а беча кьахьегамах. Тайп -тайпарча дошлоргах пайда эца Томале беза дешархой, шоаш бувцаш бола мотт б1аьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, кьамаьл деча хана а йоазув деш а галаташ дергдоацаш.

Хара уроках, керда ча темах хоам беш, хьалха 1омадаьр кердадакккха деза дешархоша.

6 -ча класе г1алг1ай метта грамматиках йола балха программа

Кхетама каьхат

Таханарча денна хьехархошта хьалхашка доккхий декхараш латт. Уж да хьалкхувш йоаг1а т1ехье эздел долаш, г1улакхаца, нахаца товш, 1имерза, ший моттиг д1алаца ховш, Даьхе а кьам а, шийна хьалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хьакъехьа кьахьегаш, дийша, 1илман лардаш 1омаяь, вахаре царех пайда эца ховш хьалкхейр.

Наьна мотт 1омабар, грамматика хар боккха лоарх1ам болаш да дешархой кхетам дег1абоалабара, х1ана аьлча мотт 1омабарца кхетаю метта хозал, из б1аьхий хилар, кхыча кьамий мотт а дикаг1а кхетабу бераша, цар культура йовз а новкъостал ду.

Наьна метта урокаш т1а дешархоша г1алг1ай метта грамматически лардаш 1омаю, кьамаьл шаьрдара балхаш а ду.

Ер программа оттаяь я 6-7 классашта лаьрх1а йолча республикански программа ларда т1а. Автор «Г1алг1ай метта грамматика» учебник И.А.Оздоев, Р.И.Оздоев 6-7 класс». Магас. 2011.

Г1алг1ай мотт хьехар д1адолалу юххьанцарча классашка 1омадаьр кердадакхарца, д1ахо 1омадер хьалха 1омадаьчунца дувзаш д1ахьо.

Программо хьакъоастадаьд Г1алг1ай метта грамматика чулоацам к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, эшаш дола декхараши наькъаши:

Грамматика 1омаеш дешархой ха декхарийла ба деша лард, чаккхе, овла, дешхьалхе, суффикс, уж яздар а бокъонаш; кьамаьла доакъош, цар нийсаяздара бокъонаш; предложений тайпаш, предложений чура дешай бувзам, предложене маьженаш. Берашта ха деза дош мишта хьахиннад, из малаг1а кьамаьла дакъа да...

Цхьайолча моттигашка интонаци теркалъяр- хиланза даргдоацачарех да, х1ана аьлча из теркал ца йича, малаг1а хьарак оттаде деза ховргдоацандаь. Иштта из теркалъярца увттаду предложени кхоачалуча т1адам, хаттара е айдара хьарак, предложенена юкье т1адерзара т1ехьа, айдардеша т1ехьа, х1аа, а... яхача дешашта т1ехьа- запятойш а, айдара хьаракаш а.

Дешархой къамаъла культура лакхъари 1омадаъчун навыхаш дег1айоалаяри хила деза х1ара урока. Из болх д1ахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашъярца.

Дешархоша шерра пайда эца беза гонахъа долча бакъдолчох, вахаре шоашта дайначох а, довзачох а, школе а, ц1аг1а а беча къахъегамах.

Тайп –тайпарча дошлоргах пайда эца 1омале беза дешархой, шоаш бувцаш бола мотт б1аьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, къамаъл деча хана а йоазув деш а г1алаташ дергдоацаш.

Х1ара уроках, керда ча темах хоам беш, хьалха 1омадаър кердадакккха деза деша.

Балха программа чулоацам.

1.5 классашка 1омадаър кердадаккхар.

Наьна меттах дола дош.

Цхьанкхийтта дешаши предложенеш

Предложене маьженаш

Яржанзеи яьржаи предложенеш

Цхьалханеи чоалханеи предложенеш

Предложене синтаксически тохкам бар

Лексика

Г1алг1ай литературрни метта лоаттам

Бокъонца дола г1алг1ай дешаши т1аййца дешаши

Къаьна дешаши керда дешаши

Даиман цхьана лела дешаш

Керда дешаш хьадар

Дешхьалхений язъяра бокъонаш

Шийх кхы дош хьахулаш йола лард

Керда дешаш хьадеш йола суффиксаш

Керда дешаш хьадара наькъаш

Чоалханеи чоалхане лоацдаьи дешаши.

Морфологи

Ц1ердеша

Белгалдош

Таьрахьдош

Ц1ерметтдош

Хандош

. 1омадаьчохи кхетадаьчохи керттерадар

6-г1а класс чакхйоаккхаш дешархоша 1омадаьчохи кхетадаьчохи ха дезар:

Чоалханеча предложенешта синтаксически тохкамаш де хар. Тайп-тайпарча кепара чоалхане предложенеш увттае а къамаьла чулоацамга а стилага а хьежжа синтаксически синонимех пайда эца а хар. Литературни метта нормаш лораяр.

5-ча классе 1омаь пунктограммаш лаха а ,йоазонашка сецара хьаракаш нийса увттаде а хар.

7 -ча класе г1алг1ай метта грамматиках йола балха программа

Кхетама каьхат

Таханарча денна хьехархошта хьалхашка доккхий декхараш латт. Уж да хьалкхувш йоаг1а т1ехье эздел долаш, г1улакхаца, нахаца товш, 1имерза, ший моттиг д1алаца ховш, Даьхе а кьам а, шийна хьалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хьакъехьа кьахьегаш, дийша, 1илман лардаш 1омаь, вахаре царех пайда эца ховш хьалкхейр.

Наьна мотт 1омабар, грамматика хар боккха лоарх1ам болаш да дешархой кхетам дег1абоалабара, х1ана аьлча мотт 1омабарца кхетаю метта хозал, из б1аьхий хилар, кхыча кьамий мотт а дикаг1а кхетабу бераша, цар культура йовз а новкьостал ду.

Наьна метта урокаш т1а дешархоша г1алг1ай метта грамматически лардаш 1омаю, кьамаьл шаьрдара балхаш а ду.

Ер программа оттаяь я 5-9 классашта лаьрх1а йолча республикански программа ларда т1а. Автор Л.Б.Зязикова. Магас. 2011, «Г1алг1ай метта грамматика» учебник И.А.Оздоев, Р.И.Оздоев 8 класс». Магас. 2011.

5-9 классашка г1алг1ай мотт хьехар д1адолалу юххьанцарча классашка 1омадаьр кердадакхарца, д1ахо 1омадер хьалха 1омадаьчунца дувзаш д1ахьо.

8-9 классашка синтаксиси стилистики 1омаю. Цу даькье дешархой дика кхеташ хила беза предложенешта юкьерча дешай мел долча бувзамех.

Программо хьакъоастадаьд Г1алг1ай метта грамматика чулоацам к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, эшаш дола декхараши наькьаши:

Грамматика 1омаеш дешархой ха декхарийла ба деша лард, чаккхе, овла, дешхьалхе, суффикс, уж яздара бокьонаш; кьамаьла доакъош, цар нийсаяздара бокьонаш; предложений тайпаш, предложений чура дешай бувзам, предложене маьженаш. Берашта ха деза дош мишта хьахиннад, из малаг1а кьамаьла дакьа да...

Цхьайолча моттигашка интонаци теркалъяр- хиланза даргдоацачарех да, х1ана аьлча из теркал ца йича, малаг1а хьарак оттаде деза ховргдоацандаь. Иштта из теркалъярца увттаду предложени кхоачалуча т1адам, хаттара е айдара хьарак, предложена юкье т1адерзара т1ехьа, айдардеша т1ехьа, х1аа, а... яхача дешашта т1ехьа- запятойш а, айдара хьаракаш а.

Дешархой кьамаьла культура лакхъяри 1омадаьчун навыкаш дег1айоалаяри хила деза х1ара урока. Из болх д1ахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашъярца.

Дешархоша шерра пайда эца беза гонахьа долча бакьдолчош, вахаре шоашта дайначош а, довзачош а, школе а, ц1аг1а а беча кьахьегамах.

Тайп –тайпарча дошлоргах пайда эца 1омале беза дешархой, шоаш бувцаш бола мотт б1аьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, къамаьл деча хана а йоазув деш а г1алаташ дергдоацаш.

Х1ара уроках, керда ча темах хоам беш, хьалха 1омадаьр кердадакккха деза дешархоша.

Балха программа чулоацам

Масдар

1. Масдара лоарх1ами цунграмматически белгалонаши.
2. Масдари хьахилар.
3. Масдарий легар.
4. Масдарашца дацардош ца нийса яздар.

Дешархошта ха дезар. Масдар ц1ердешах къоастаде хар, текста юкьера хьакъоастаде а къамаьла юкье кхувла а хар.

Причасти

1. Причасти лоарх1ам цун грамматический белгалонаш. Причасти ло1амеи ло1амзеи формаши цар хьахилари. Цхьайола причастеш классашца хувцаялара.
2. Причастей легар.
3. Предложене юкье причасте синтоксически г1улакх.
4. Причастей язъяра бокъонаш. Причастешца дацардош ца нийса яздар.
5. Причасте корчамах кхетам балар.
6. Причастешца лела сецара хьаракаш.
7. Причате морфологически тохкам.

Дешархошта ха дезар. Текста юкьера причастеши причастей корчами къоастаде хар, царна нийса сецара хьаракаш увттадар.

Деепричасти

1. Деепричасте лоарх1ами, цун морфологически белгалонаши, синтаксически г1улакхи.
2. Деепричасте хьахилар.

3. Деепричастеш ханашцеи классашцеи хувцаялар, цар формаш хъахилар.
4. Деепричатеи ло1амзача причастеи яхача хана формаш, цар кьоастам.
5. Деепричастей язъяра бокъонаш
6. Деепричасте корчамах кхетам балар,из сецара хъаракаш кьоастабар.
7. Деепричасте морфологически тохкам.

Дешархошта ха дезар. Деепричасти текста юкъера белгалъе хар, йоазонца сецара хъаракашца кьоастаде хар, цун морфологически, а синтаксически а белгалонаш шаъра йовзар.

Куцдош

1. Куцдеша лоарх1амицун цун грамматически белгалонаши.
2. Куцдешай разрядаши, цар жоп лу хаттараш, уар ма1ан.
3. Куцдешай дыстара лаг1аш: юхъера, дистара, лакхера.
4. Цхъадола куцдешаши белгалдешаши формага диллача цхъаттара хилари цар башхалонаши.
5. Куцдешай хъахилари цар яздера бокъонаши.
6. Куцдешай морфологически а синтаксически а тохкам.

Дешархошта ха дезар. Текста юкъера куцдешаш белгалдаха а, къамаъла юкъе кхувла хар.

Дешт1ехъе

1. Дешт1ехъе- г1улакха къамаъл дакъа, цунах бола юкъара кхетам.
2. Дешт1ехъений лоарх1ами цар лелара башхалои.дешт1ехъений тайпаши. Кхыча къамаъла доакъоох хъахинна дешт1ехъенаш. Дешт1ехъенаш нийса язъяра бокъонаш.

Дешархошта ха дезар. Дешт1ехъенаш дешхълхенех кьоастае хар, йоаг1ача кхувла хар.

Хоттарг.

1. Хоттарг – г1улакха къамаъла дакъа, цунах бола юкъара кхетам, синтаксически г1улакх.
2. Хаттаргий тайпаш.
3. Хоттаргий яздера бокъонаш.

Дешархошта ха дезар. Къамаъла юкъе хоттаргех- синонимех нийса пайда эца хар, текста юкъера уж белгалдахар.

Дакъилгаш.

1. Дакъилг-г1улакха къамаъла дакъа, цунах бола юкъера кхетам.
2. Дкъилгий тайпаши цар разрядаши.
3. Дакъилгий яздала бокъонаши.

Дешархошта ха дезар. Дакъилгаши царех тара дола хоттаргаши шоайла къоастаде хар. Текста юъера уж белгалдаха а къамаъла юкъе кхувла а хар.

Айдардош

1. Айдардош –къамаъла дакъа, цун лоарх1ами къамаъла чу цун г1улакхи. Айдардешай яздала бокъонаш.

2. Дешархошта ха дезар. Айдардешаш долча йоазонашка айдардешаш хъаракашца нийса къестаде хар.

1омадаър кердадаккхар.

Масдарах, причастех, куцдешах, деепричастех, 1омадаър кердадаккхар, йоазоний балхашца ч1оаг1дар

Дувзаденна къамаъл шаърдар.

Текстах, цун доакъоох, къамаъл стилех, тайпах 1омадаър кердадаккхар. Къамаъла публицистически стилех юкъера кхетам. Сага куц, г1ирс, къахъегама процессаш ювцаш тексташ юкъара кхетам. Сага куц, г1ирс, къахъегама процессаш ювцаш тексташ юкъе йола дувцара хъсапе лоацца изложени д1аязъяр. Сочинени – дувцар сага куцах, г1ирсах, къахъегама процессох(суртах лаъца е шоашкара- дешархошкара) язъяр. Масала: «Са доттаг1ачун куц (сибат)», «Балхах ка йоалаш вар», «Миштад отар, ц1а, г1ала, ферма», ишт.кх.д. литературни турпалхочун (йоазонца) характеристика. Дешархошка к1оаргга уйла яйтаргйола, цар вахарера е художествени произведенена юкъера хъаййцача дисксионни темаех йола сочинени язъяр. Масала: «Сакъердаме экскурси», «Дешархошта ялат

8-ча класе г1алг1ай метта грамматиках йола балха программа

Кхетама каьхат

Таханарча денна хьехархошта хьалхашка доккхий декхараш латт. Уж да хьалкхувш йоаг1а т1ехье эздел долаш, г1улакхаца, нахаца товш, 1имерза, ший моттиг д1алаца ховш, Даьхе а къам а, шийна хьалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хьакъехьа къахьегаш, дийша, 1илман лардаш 1омаяь, вахаре царех пайда эца ховш хьалкхейр.

Наьна мотт 1омабар, грамматика хар боккха лоарх1ам болаш да дешархой кхетам дег1абоалабара, х1ана аьлча мотт 1омабарца кхетаю метта хозал, из б1аьхий хилар, кхыча къамий мотт а дикаг1а кхетабу бераша, цар культура йовз а новкъостал ду.

Наьна метта урокаш т1а дешархоша г1алг1ай метта грамматически лардаш 1омаю, къамаьл шаьрдара балхаш а ду.

Ер программа оттаяь я 5-9 классашта лаьрх1а йолча республикански программа ларда т1а. Автор Л.Б.Зязикова. Магас. 2011, «Г1алг1ай метта грамматика» учебник И.А.Оздоев, Р.И.Оздоев 8 класс». Магас. 2011.

5-9 классашка г1алг1ай мотт хьехар д1адолалу юхьанцарча классашка 1омадаьр кердадакхарца, д1ахо 1омадер хьалха 1омадаьчунца дувзаш д1ахьо.

8-9 классашка синтаксиси стилистики 1омаю. Цу даькъе дешархой дика кхеташ хила беза предложенешта юкьерча дешай мел долча бувзамех.

Программо хъакъоастадаъд Г1алг1ай метта грамматика чулоацам к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, эшаш дола декхараши наькъаши:

Грамматика 1омаеш дешархой ха декхарийла ба деша лард, чаккхе, овла, дешхьалхе, суффикс, уж яздара бокъонаш; къамаъла доакъош, цар нийсаяздара бокъонаш; предложеной тайпаш, предложеной чура дешай бувзам, предложено маьженаш. Берашта ха деза дош мишта хьахиннад, из малаг1а къамаъла дакъа да...

Цхьайолча моттигашка интонаци теркалъяр- хиланза даргдоацачарех да, х1ана аьлча из теркал ца йича, малаг1а хьарак оттаде деза ховргдоацандаъ. Иштта из теркаъярца увттаду предложени кхоачалуча т1адам, хаттара е айдара хьарак, предложенона юкъе т1адерзара т1ехьа, айдардеша т1ехьа, х1аа, а... яхача дешашта т1ехьа- запятойш а, айдара хьаракаш а.

Дешархой къамаъла культура лакхъяри 1омадаъчун навикаш дег1айоалаяри хила деза х1ара урока. Из болх д1ахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашъярца.

Дешархоша шерра пайда эца беза гонахьа долча бакъдолчош, вахаре шоашта дайначош а, довзачош а, школе а, ц1аг1а а беча къахьегамах.

Тайп –тайпарча дошлоргах пайда эца 1омале беза дешархой, шоаш бувцаш бола мотт б1аьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, къамаъл деча хана а йоазув деш а г1алаташ дергдоацаш.

Х1ара уроках, керда ча темах хоам беш, хьалха 1омадаър кердадакккха деза дешархоша.

8- ча классе Балха программа чулоацам

Наьна мотт-халкъя са.

1омадаьр кердадаккхар

1.5-6 классашка 1омадаьр кердадаккхар. Ц1ердеша, белгалдеша, куцдеша, хандеша а цун формай а синтаксически г1улакх.

Синтаксиси пунктуации

Дешай цхьанкхетари предложении

1.Дешай цхьанкхетар хьахилари цун грамматически лоарх1ами.

Предложени хьахилари цун грамматически лоарх1ами.

Цхьанкхийттача дешашкеи предложенешкеи дешай бувзам: бартбар, урхалдар, т1атовжар.

Предложенешкеи цхьанкхийттача дешашкеи дешай арг1а.

Ма1ана тохар.

2. Дешархошта ха дезар. Цхьанкхийтта дешаш нийса оттаде хар, къамаьла юкъе синонимически цхьанкхийттача дешаех пайда эца хар. Ма1ана тохаргеи дешай арг1ангеи хьежжа предложенена юкъера кертера дош къоастаде хар. Доаг1ача хаттарашца предложене маьженаш нийса къоастаде хар. Шин оттама предложени тахка хар.

Цхьалхане предложени

1.Предложени.Предложене кертера маьженаш. Подлижащийи сказуемии белгалдаккхар. Предложеной тайпаш: дувцара, хаттара, айдара.

Предложенеи цун оттамеи. Цхьан оттамеи, шин оттамеи, кхаь оттамеи цхьалхане предложенеш.

Кхычунга йоалеи ца йоалеи предложенеш.

2. Дешархошта ха дезар. Доаг1ача хаттарашца предложене маъженаш нийса кьоастае хар. Шин оттама предложени тахка хар.

Шин оттамеи кхаъ оттамеи предложеней

кертера маъженаш

1.Подлежаще морфологически форма.

Карарчун морфологически форма.

Сказуеме морфологически форма.

Подлежащениеи сказуеменеи юкье тире оттаяра бокъонаш (теоретически хоамаш).

2. Дешархошта ха дезар. Даържача подлежащениеи сказуеменеи юкьера бувзам гучабаккха хар. Подлежащениеи сказуеменеи метта синонимически варианташ кхувла хар.

Предложене кертерза маъженаш

1. Предложене кертерза маъженаш. Кхоачам, цун юкъара кхетам.

Кхоачама кхыча къамаъла доакъошцара бувзам.

Кьоастам. Барт беши барт ца беши дола кьоастамаш.

Юхедуллар.

Лоаттам: меттига, хана, дара-куц, бахъана, дагалоацама, боарама, хъала.

2. Дешархошта ха дезар. Къамаъла юкье тайп-тайпара кертерза маъженаш кхувла хар. Кертерзача маъженех- синонимех пайда эца хар.

Цхъан оттама предложени

1.Цхъан оттама предложеней тайпаш. Цар кертерча маъжений морфологически форма.

Йиза йоаца предложени.

3. Дешархошта ха дезар. Цхъан оттамеча предложенеех, синтаксически синонимех санна, пайда эца хар. Йиза йоаца предложенеш в1аши деча къамаъла юкъе кхувла а царех пайда эца а хар.

Предложене цхъантайпара маъженаш

1.Предложене цхъантайпарча маъженех бола кхетам.

Цхъантайпара долеи доацеи къоастамаш.

Предложене цхъантайпарча маъженашцара хоттаргаш.

Предложене цхъантайпарча маъженашта юкъе запятойш.

Предложене цхъантайпарча маъженашка чудерзора дешаш.

Чудерзора дешашка ши т1адами тиреи.

2. Дешархошта ха дезар. Чудерзора дешаш юкъе дола предложенеш нийса еша хар.

Предложене къаъста кертерза маъженаш.

1. Предложене къаъстача маъженех бола кхетам (бокъонах хоам бар).

Къаъста кхоачам.

Къаъста къоастам.

Къаъста юхедуллар (хоам бар).

Къаъста лоаттам.

Кхетаяйтара предложене маъженаш (хоам бар).

2. Дешархошта ха дезар. Къаъста маъженаш юкъе йола предложенеш ашарца (интонацеца) нийса еша хар. Шоай къамаъла юкъе уж кхувла хар. Цар синтаксически синонимаш кхувла хар.

Грамматика бокъонех предложене маъженех

ца дувзалуш дола дешаш.

1. Грамматика бокъонех предложене маъженех ца дувзалуш долча дешай разрядаш.

T1адерзар, даържа т1адерзар. T1адерзара сецара хъаракаш. T1адерзараи подлежащени юкъера башхало къоастаяр (в1аши дустах). Уж малаг1ча къамаъла доакъоох латт довзийтар.

Юкъедоаладаъ дешаш, царцара сецара хъаракаш. Юкъедоаладаъча дешай кертера лоарх1амаш.

Юкъейоалаъ предложенеш, царцара сецара хъаракаш.

X1аа, а яха дешаш-предложенеш (хоам бар).

Предложене чу айдардешаш, царцара сецара хъаракаш.

Предложене чу айдардешаш, царцара сецара хъаракаш.

2. Дешархошта ха дезар. Предложене маъженашца грамматически дувзалуш доагача дешаех пайда эца а нийса деша а хар. Къамаъла юкъедоаладаъча дешаех пайда эца хар.

Ма дарреи эргеи къамаъл

1. Ма дарреи эргеи къамаълах бола юкъара кхетам. Ма дарра къамаълахи эргача къамаълахи ховр кердадаккхар.

Эрга къамаъл.

Ма дарра къамаъл эргача къамаълага далар (хоам бар). Ма дарра къамаъла юкъе доаг1а сецара хъаракаш.

2. Дешархошта ха дезар. Ма дарреи эргеи къамаълахи цитатехи пайда эцеи уж нийса яздеи дешаеи хар.

1омадаър кердадаккхар

Синтаксически тохкам бе хар: кертереи кертерзеи маъженаш; предложене цхъантайпара маъженаш; къаьста маъженаши предложене кхетайтара маъженаши къесте хар. Предложене тайпаш къоастаде хар.

Дувзаденна къамаъл шаьрдар

Текстах, стилех, къамаъла тайпаех дола хоамаш гулдар. Публицистическии художественнии стилех лаьца кхетам к1оаргбар. Гонахьарча вахарах лаьца лоацца публицистически текст язъяр. Сага г1улакх, эздий оамалаш гойташ йолча темаех лаьца е берий доттаг1алах, къахьегамах, Даьй-мехках лаьца изложенеши сочиненеши язъяр.

Литературни йоазоний турпалхой г1улакхаши оамалаши тахкеи царех сочиненеш язье хар.

1омадаьчохи кхетадаьчохи керттерадар

8-г1а класс чакхйоаккхаш дешархоша 1омадаьчохи кхетадаьчохи ха дезар: цхъанкхийтта дешаш, цхъан оттамеи шин оттамеи предложенеш, ма дарра къамаъл юкье дола предложенеш тахкар.

Цхъантайпарча маъженашца, чудерзора дешашца, къаьстача маъженашца, юхедилларца, т1адерзарца, юкьедоаладаьча дешашца йоаржаяь цхъалхане цхъан оттамеи шин оттамеи предложенеш оттаер. Къамаъла юкье синтаксически синонимаш кхувла хар.

8-ча классе 1омаяь пунктограммаш лаха а йоазонашка сецара хьаракаш нийса увттаде а хар.

Цхъантайпара маъженаш, чудерзора дешаш, къаьста маъженаш, юхедиллар, т1адерзар, юкьедоаладаь дешаш, ма дарра къамаъл, цитаташ, айдардешаш юкье долча предложенешка сецара хьаракаш нийса увттадар.

Доаг1ача, подлежащенеи сказуеменеи юкье тире оттаяр.

5-8-чеи классашка 1омаяь орфограммаши пунктограммаши предложенешка нийса язъе хар, уж хъалаха хар.

9 -ча классе г1алг1ай метта грамматиках йола балха программа

Кхетама каьхат

Таханарча денна хъехархошта хъалхашка докхий декхараш латт. Уж да хъалкхувш йоаг1а т1ехъе эздел долаш, г1улакхаца, нахаца товш, 1имерза, ший моттиг д1алаца ховш, Даьхе а къам а, шийна хъалхашка латта декхараш кхетадеш, цу хъакъехъа къахъегаш, дийша, 1илман лардаш 1омаяь, вахаре царех пайда эца ховш хъалкхейр.

Наьна мотт 1омабар, грамматика хар боккха лоарх1ам болаш да дешархой кхетам дег1абоалабара, х1ана аьлча мотт 1омабарца кхетаю метта хозал, из б1аьхий хилар, кхыча къамий мотт а дикаг1а кхетабу бераша, цар культура йовз а новкъостал ду.

Наьна метта урокаш т1а дешархоша г1алг1ай метта грамматически лардаш 1омаю, къамаьл шаьрдара балхаш а ду.

Ер программа оттаяь я 5-9 классашта лаьрх1а йолча республикански программа ларда т1а. Автор Л.Б.Зязикова. Магас. 2011, «Г1алг1ай метта грамматика» учебник И.А.Оздоев, Р.И.Оздоев 8 класс». Магас. 2011.

5-9 классашка г1алг1ай мотт хъехар д1адолалу юххьанцарча классашка 1омадаьр кердадакхарца, д1ахо 1омадер хъалха 1омадаьчунца дувзаш д1ахьо.

8-9 классашка синтаксиси стилистики 1омаю. Цу даькъе дешархой дика кхеташ хила беза предложенешта юкьерча дешай мел долча бувзамех.

Программо хъакъоастадаьд Г1алг1ай метта грамматика чулоацам к1оаргаг1а дешархошта 1омабара, эшаш дола декхараши наькъаши:

Грамматика 1омаеш дешархой ха декхарийла ба деша лард, чаккхе, овла, дешхъалхе, суффикс, уж яздара бокъонаш; къамаьла доакъош, цар нийсаяздара бокъонаш; предложеней тайпаш, предложеней чура дешай

бувзам, предложене маьженаш. Берашта ха деза дош мишта хьахиннад, из малаг1а кьамаьла дакъа да...

Цхьайолча моттигашка интонаци теркалъяр- хиланза даргдоацачарех да, х1ана аьлча из теркал ца йича, малаг1а хьарак оттаде деза ховргдоацандаь. Иштта из теркаъярца увттаду предложени кхоачалуча т1адам, хаттара е айдара хьарак, предложенена юкъе т1адерзара т1ехьа, айдардеша т1ехьа, х1аа, а... яхача дешашта т1ехьа- запятойш а, айдара хьаракаш а.

Дешархой кьамаьла культура лакхьари 1омадаьчун навикаш дег1айоалаяри хила деза х1ара урока. Из болх д1ахьо тайп-тайпара упражненеш кхоачашъярца.

Дешархоша шерра пайда эца беза гонахьа долча бакъдолчош, вахаре шоашта дайначош а, довзачош а, школе а, ц1аг1а а беча кьахьегамах.

Тайп –тайпарча дошлоргах пайда эца 1омале беза дешархой, шоаш бувцаш бола мотт б1аьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, кьамаьл деча хана а йоазув деш а г1алаташ дергдоацаш.

Х1ара уроках, керда ча темах хоам беш, хьалха 1омадаьр кердадакккха деза дешархоша.

Чоалхане-караара предложенеш 1омаеча хана дешархой кхетабе беза предложенешка кертераяри карараяри кьоастае ховргдолаш, царна юкъера бувзам тахка могоаргдолаш. Пунктуацн 1омаеш дешархой теркам т1абахийта беза предложене интонацена, оаз лаьг1луча ногаг1а йолча хана сецара хьарак доаг1аш хул.

Говзамеча йоазонех пайда эцаш, дувзаденна кьамаьл шаьрдеш дешархой теркам т1абахийта беза хьехархочо сочиненеш, изложенеш язъярца, говзамеча текста тохкам бе 1омабара. Тайп- тайпарча дошлоргех пайда эца 1омаде деза хьехархочо бераш, шоаш шоаш бувцаш бола мотт б1аьхий, ира, говза, хоза бувцаргболаш, кьамаьл деча хана а йоазув деш а г1алаташ дергдоацаш.

Балха программа чулоацам

9-г1а класс (68 сахъат)

8-ча классе 1омадаър кердадаккхар (12 сахъат)

Цхъанкхийттача дешашта юкъера бувзам.

Цхъалхане предложени.

Цхъан оттама предложеной тайпаш.

Цхъантайпарча маъженаша чоалхане ерзаяь предложенош.

Къаьстача маъженаша чоалхане ерзаяь предложенош. Грамматика бокъонах предложено маъженех ца дувзалуш дола дешаш.

Чоалханеча предложено синтаксис (2 сахъат)

1. Чоалханеча предложенох бола юкъара кхетам. Чоалханеча предложеной кертера тайпаш.

Чоалхане – цхъанкхийтта предложенош. (6 сахъат)

Чоалхане- цхъанкхийттача предложенох бола юкъара кхетам.

Чоалхане – цхъанкхийттача предложеношта юкъера хоттаргаш. Чоалхане- цхъанкхийттача предложеной доакъош дувза хоттаргаш дувзара, къоастора, духъалара хилар.

Чоалхане- цхъанкхийттача предложеношта юкъе сецара хъаракаш увтадара бокъонаш.

Чоалхане- цхъанкхийттача предложеной тохкам бар.

Дешархошта ха дезар. Чоалхане- цхъанкхийтта предложенеш оттае а, сецара хъаракашца нийса къесте а , еша а хар. Яържа цхъантайпара маъженаш е къаьста маъженаш йола цхъалхане предложенеш чоалхане- цхъанкхийттача предложенех къесте хар.

Чоалхане- карара предложенеш (16 сахъат)

1.Чоалхане- карарча предложенех бола юкъара кхетам.

Чоалхане- карарча предложенена юкъера кертереи т1атохеи предложенеш. Т1атохача предложене кертерча предложенецара грамматически бувзам. Т1атохача предложене моттиг.

Т1атохача предложений тайпаш:

- карарчун т1атоха предложенеш;
- кхоачама т1атоха предложенеш;
- къоастама т1атоха предложенеш;
- лоаттама т1атоха предложенеш;
- бахъана т1атоха предложенеш;
- хулачун т1атоха предложенеш;
- дагалоацама т1атоха предложенеш;
- бехкама т1атоха предложенеш.
- духъалара т1атоха предложенеш;
- хана т1атоха предложенеш;
- боарама т1атоха предложенеш;
- дара-куца т1атоха предложенеш;

2.Дешархошта ха дезар. Чоалхане –карара предложенеши къаьста кертерза маъженаш юкъе йола цхъалхане предложенеши къамаьла юкъе синтаксически синонимаш санна кхувла хар.

Массехк т1атоха предложенеш шийца йола чоалхане-карара предложени (7сахъат)

Массехк т1атохача предложеней кертерчунцара бувзам.

Массехк т1атоха предложени шийца йолча чоалхане-карарча предложене чу сецара хъаракаш.

Цхъанкхийттеи карареи предложенеш юкъе йола чоалхане предложенеш.

Хоттаргаш доаца чоалхане предложенеш (4сахъат)

Хоттаргаш доацача чоалханеча предложенех бола юкъара кхетам.

Хоттаргаш доацача чоалхане-цхъанкхийттача предложенешта юкъе сецара хъаракаш. Хоттаргаш доацача предложеней тохкам бар.

Дешархошта ха дезар. Чоалханеча предложене доакьош сецара хъаракашца нийса къестаде хар.

Меттах лаьца юкъара хоамаш (4 сахъат)

Метта 1илман доакьош а цар ма1анаш а.

Литературни метта стилаш а говзаме литературни мотт а.

Къамаьла култура а метта говзаме башхалонаш а.

Литературни наьна мотт даим дег1аухаш хилар.

Дешархошта ха дезар. Стилистическии, фразеологическии, морфологическии, текстовойи синонимех пайда эца хар.

1омадаьр кердадаккхар (4сахъат)

Къамаьла доакьош, цар предложенешкара г1улакх, предложене кертереи кертерзеи маьженаш; цхъалханеи чоалханеи предложенеш, чоалхане цхъанкхийттеи чоалхане-карареи предлоденеш, цар тайпаш. Сецара хъаракаш увттадара бокьонаш кердаяхар. Предложенешта синтаксически тохкам бар.

Дувзаденна къамаъл шаърдар (12сахъат)

Шоашкара план а оттаеш, изложенеш сочиненеш язъяр. Суртага хъежжа лоацца дувцар оттаде а д1аязде хар. Массехк суртах дувзаденна цхъа дувцар оттада хар. Говзамеча произведеней турпалий оамалаш хъаювца а цар тохкам бе а хар. 1алама хозленаш тахка а царех говземе дешашца сочинении язъе а хар.

1омадаъчохи кхетадаъчохи керттерадар

9-г1а класс чакхйоаккхаш дешархоша 1омадаъчохи кхетадаъчохи ха дезар:

Чоалханеча предложенешта синтаксически тохкамаш де хар. Тайп-тайпарча кепара чоалхане предложенеш увттае а къомаъла чулоацамга а стилага а хъежжа синтаксически синонимех пайда эца а хар. Литературни метта нормаш лораяр.

8-ча классе 1омаяъ пунктограммаш лаха а ,йоазонашка сецара хъаракаш нийса увттаде а хар.

5-8-чеи классашка 1омаяъ орфограммаши пунктограммаши предложенешка нийса язъе хар, уж хъалаха хар.

Историко-литературни темах доклад кийчъе а еша а хар. Йоккха йоацача литературно-критически статьяна тезисаш е конспект оттае хар. Публицистически кепара сочинени язъе хар. Сочинене чулоацам а метта говзал а шаъръеш, нийсъеш кхоачашъе хар. Орфографически, пунктуационни, грамматически, стилистически г1алаташ лаха а нийсде а хар.